

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПЛАТФОРМИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

Канцір Володимир Степанович - доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», професор

Зеленюх Ольга Володимирівна - асистент кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

УДК 343.352 (477)

Проведен обзор основных современных теоретических платформ в плоскости изучения вопросов уголовной ответственности за принятие предложения, обещания или получения неправомерной выгоды; вопросов, которые возникают не только перед правоприменительными органами, но и перед учеными. Определены основные проблематики, являющиеся предметом обследования ученых, существующие научно-поисковые алгоритмы, на которых базируются разработки ведущих отечественных ученых в исследуемой сфере. Отдельные вопросы есть общепризнанные, общеизвестны, другие, наоборот, выступают предметом дискурса, остаются освещенными фрагментарно.

Ключевые слова: принятие предложения, принятие обещания, получения неправомерной выгоды, уголовная ответственность, коррупционные преступления.

Au fost examinate platformelor teoretice moderne de bază în domeniul studierii problemelor privind răspunderea penală pentru acceptarea propunerii, promisiunea sau primirea de beneficii ilegale; întrebări care apar nu numai în fața organelor de aplicare a normelor de drept, ci și în fața oamenilor de știință. Sunt determinate principalele probleme care fac obiectul cercetării oamenilor de știință, algoritmilor științifici pe care se bazează cercetările celor mai importanți cercetători naționali din domeniul investigat. Unele întrebări sunt în general recunoscute, altele, dimpotrivă, fac obiectul discuțiilor, rămânând a fi cercetate parțial.

Cuvinte cheie: acceptarea unei propuneri, acceptarea unei promisiuni, obținerea unor beneficii ilegale, răspunderea penală, infracțiunile de corupție.

The review of the basic modern theoretical platforms in the area of studying the questions of the criminal liability for the offer acceptance, a promise or reception of illegal benefit has been conducted; issues that arise not only before law enforcement bodies, but also before scientists. The main problems, which are the subject of the scientists' survey, existing scientific and search algorithms, on which the development of the leading domestic scientists in the field under investigation is based, are determined. Individual issues are generally recognized, generally known, others, on the contrary, are the subject of discourse and remain fragmented.

Keywords: acceptance of a proposal, acceptance of a promise, receipt of an undue advantage, criminal liability, corruption crimes.

Проведено огляд основних сучасних теоретичних платформ у площині вивчення питань кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди; питань, які постають не тільки перед правозастосовними органами, але й перед науковцями. Окреслено основні проблематики, які є предметом обстеження науковців, існуючі науково-пошукові алгоритми, на яких базуються розробки провідних вітчизняних вчених у досліджуваній сфері. Окремі питання є загальновизнані, загальновідомі, інші, навпаки, надалі виступають предметом дискурсу, залишаються висвітленими фрагментарно.

Ключові слова: прийняття пропозиції, прийняття обіцянки, одержання неправомірної вигоди, кримінальна відповідальність, корупційні злочини.

Постановка проблеми. Питання кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди належить до тих, які постають не тільки перед правозастосовними органами, але й перед науковцями. З цього приводу П. В. Жовтан слушно зазначає, що таке явище порушує права та інтереси людини та стало однією з основних перешкод ефективному розвитку сучасного українського суспільства та держави. Відповідно, небезпека одержання неправомірної вигоди полягає у викривленні державним апаратом соціально-економічної політики держави, що відтак призводить до неможливості реалізовувати певну діяльність чесним громадянам та сприяє масовому залученню до неї представників злочинності [1, с. 88].

Метою дослідження є спроба окреслити основні проблематики, які існують у кримінально-правовій площині вивчення кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, а саме – існуючі науково-пошукові платформи, на яких базуються розробки провідних вітчизняних вчених у досліджуваній сфері. Беззаперечно, що окремі питання є загальноновизнані, загальновідомі, інші, навпаки, надалі виступають предметом дискурсу, залишаються висвітленими фрагментарно.

Виклад основного матеріалу. Окремі аспекти кримінально-правової характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди розглядали П. П. Андрушко, О. Ф. Бантишев, В. В. Березнер, О. Ю. Бусол, О. М. Грудзур, О. О. Дудоров, М. Б. Желік, З. А. Загинеї, В. В. Калитаєв, М. І. Карпенко, С. М. Клімова, В. П. Кушпіт, Я. В. Ризак, Л. І. Скрекля, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. Б. Харченко, О. В. Шемякін, С. В. Якімова, Н. М. Ярмаиш, О. Д. Ярошенко та інші. Водночас, праці цих авторів, за правило, зводилися до аналізу корупційних діянь загалом або до коментування окремих складів злочинів.

Особливості кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, вивчали, зокрема, О. О. Кашкаров, Н. О. Кочерова, М. В. Рябен-

ко, К. К. Овод, Ю. І. Шиндель, наукові розвідки яких мають фундаментальне значення для подальшого розвитку відповідних положень кримінального законодавства.

Питання прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди стали предметом кримінологічних та криміналістичних досліджень: Д. І. Биковський, О. В. Грибовський, Л. М. Казанська, І. Є. Мезенцева, А. В. Настенко, О. М. Обушенко, Н. Р. Палій, А. А. Приходько, А. В. Холостенко та інші.

Водночас, дослідження питань кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди не знайшло свого детального розроблення у кримінально-правовій літературі. Це, зокрема, пов'язано з тим, що, за правило, це питання науковці розглядали лише дотично, у рамках кримінально-правової характеристики окремих складів злочинів або їх ознак [2].

Попри це, обстеження особливостей кримінальної відповідальності за корупційні злочини знайшли свій відбиток у працях вітчизняних вчених: О. О. Дудоров, М. І. Мельник, О. М. Юрченко, О. Ф. Бантишев, С. А. Кузьмін.

На дисертаційному рівні досліджувалися питання кримінальної відповідальності за зловживання впливом; одержання незаконної винагороди працівником підприємства, установи чи організації [3], [4]. Не можна оминати увагою дослідження О. В. Шемякіна, в якому автор розглянув особливості протидії і запобігання корупційним злочинам у сфері професійної та службової діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [5].

Варто також навести працю Д. О. Шумейка, в якій загалом проаналізовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою [6].

Окрім того, на неправомірній вигоді як предметі складу злочину зацентровано у роботі Ю. І. Шиндель, у якій автор розкрила особливості кримінально-правової характеристики зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги [7].

Проф. О.О. Книженко досліджувалися кримінально-правові санкції за злочини, які

полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди [8].

Поняття та систему корупційних злочинів вивчали М. І. Карпенко, В. Є. Скулиш, В. І. Тютюгін, А. І. Шило, Н. М. Ярмиш. Неправомірну вигоду як предмет складу злочину аналізували О. П. Бабіков, Ю. В. Городецький, Г. С. Крайник, Р. Л. Максимович, С. В. Якімова, а її співвідношення із поняттям хабара – О. М. Грузур, О. О. Кашкаров.

Питання кримінально-правової характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою розглядали В. В. Калитаєв, В. Я. Ризак, Н. Р. Палій, Р. П. Томма, О. В. Узунова, зокрема, службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми – О. О. Дудоров, Я. В. Ризак. Питання притягнення до кримінальної відповідальності за підкуп особи, яка надає публічні послуги, висвітлювали О. В. Шемякін та В. П. Кушніт. Кримінально-правову характеристику підкупу працівника підприємства, установи чи організації досліджували В. В. Березнер, Ю. А. Комісарчук, С. В. Якімова [2].

Попри значну увагу до питань кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, можна констатувати, що спеціальних кримінально-правових розробок все ще недостатньо.

Відтак, доцільно окреслити основні питання, які аналізують у кримінально-правовій літературі щодо кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, оскільки «певні аспекти проблеми є справді загальноновизнані, інші ж продовжують бути предметом гострих суперечок, треті – об'єктом розгляду лише поодиноких авторів, а четверті до сьогодні залишаються зовсім не висвітлені» [9, с. 17].

Суспільно небезпечні діяння, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, відносять до корупційних правопорушень, характерними ознаками яких є особлива сфера соціальних відносин, у якій можливе вчинення корупційних злочинів (сфера публічної влади), а також неправомірне використання особою наданої

їй влади або свого посадового становища [10, с. 60], [11, с. 5].

Беззаперечним є факт, що суб'єкт вчинення відповідних злочинів є спеціальним (працівник підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою; службова особа; службова особа юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; особа, яка надає публічні послуги; особа, яка зловживає впливом) [10, с. 61–62].

У теорії кримінального права прийнято виокремлювати два основні способи одержання неправомірної вигоди: простий (полягає в безпосередньому наданні неправомірної вигоди службовій особі) та завуальований (приховування факту одержання неправомірної вигоди під зовні замасковану законну угоду) [12, с. 206; 13, с. 12; 14, с. 816; 15, с. 98].

Водночас більшість аспектів цієї проблеми є суперечливими. Розділились думки науковців з приводу трактування змісту поняття «публічні послуги». Відтак, можна окреслити два підходи. Так, представники першого переконані, що публічними є ті послуги, які є загальнодоступними (надаються на звернення будь-якої особи), мають юридично значущий характер та спрямовані на захист чи забезпечення умов для реалізації суспільних інтересів, прав та інтересів фізичних або юридичних осіб [16, с. 5–6].

Натомість представники другого підходу до відповідних послуг відносять такі, які надаються публічним сектором, або в окремих випадках – приватним сектором під відповідальність публічного сектора і за рахунок публічних коштів [17, с. 76; 18, с. 87].

Немає однастайності думок і з приводу віку, досягнувши якого, можна бути службовою особою, та, зокрема, виступати суб'єктом вчинення злочину, передбаченого ст. 368 КК України, оскільки одні науковці вважають можливим визнати особу службовою тільки після досягнення нею вісімнадцяти років [19, с. 60; 20, с. 131; 124, с. 197; 21, с. 27], натомість інші переконані, що службовою може бути особа зі шістнадцятирічного віку [22, с. 40; 88, с. 528; 23, с. 73–74].

Дискусійним постає питання, чи відносити арбітражного керуючого до осіб, які нада-

ють публічні послуги під час здійснення ними професійної діяльності. З цього приводу слід виділити два підходи. Зокрема, представники першого підходу переконані у тому, що діяльність арбітражного керуючого є професійною, оскільки така особа не обіймає жодної посади, тому не може визнаватися службовою особою [24, с. 4; 25, с. 292–293; 26, с. 70].

Натомість представники другого підходу вважають, що арбітражні керуючі є службовими особами за ознакою виконання ними організаційно-розпорядчих і адміністративно-господарських обов'язків за спеціальним повноваженням, яким є ухвала відповідного господарського суду [27, с. 165; 28, с. 77].

Немає однозначного вирішення питання, кого слід визнавати суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України. Зокрема, одні автори вважають, що суб'єкт досліджуваного складу злочину (ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України) є загальним [29, с. 488; 30, с. 324]. Натомість, інші автори – будь-яка фізична осудна особа, яка досягла віку шістнадцяти років, в тому числі й службова особа [31, с. 408; 32, с. 6–7; 33, с. 97; 34, с. 153]. Врешті, треті переконані, що суб'єкт зловживання впливом є спеціальним [35, с. 1090; 36, с. 771].

Слушно зазначити, що окремим проблемам, пов'язаним із питанням кримінально-правової оцінки прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, приділили належну увагу лише деякі науковці. Так, О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк вважають, що послуги з написання дисертації або послуги повії, наркокур'єра, кілера тощо, які є на ринку нелегальних послуг, можуть бути визнані неправомірною вигодою, якщо їх запропоновано, обіцяно надати чи надано відповідній особі з метою «заохочення до виконання чи невиконання службових обов'язків» відповідно до Кримінальної Конвенції про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. (ст. 2) [37].

У свою чергу, В. П. Кушпін стверджує, що відповідальність за одержання неправомірної вигоди настає незалежно від того, чи вчинила особа, яка надає публічні послуги, дії або допустила бездіяльність із використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи,

а також чи мала намір виконувати цю умову. Водночас дії особи, яка надає публічні послуги, можуть бути як незаконними, так і законними, що входять до кола її професійних повноважень, здійснюються в установленому порядку тощо [12, с. 206].

Тільки В. В. Калитаєв, залежно від часу отримання неправомірної вигоди, виокремлює два її види: неправомірна вигода-підкуп (особа одержує неправомірну вигоду після змови про вчинення будь-яких дій (бездіяльності) в інтересах особи, що пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду або в інтересах третьої особи) та неправомірна вигода-винагорода (одержувана особою як подяка від особи, яка пропонувала, обіцяла або надала неправомірну вигоду за надані послуги) [38, с. 379].

Висновки. Попри наведений огляд, низка питань залишається вивченими фрагментарно. Поза увагою науковців залишився комплексний аналіз складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди. Не досліджено караність відповідних злочинів та не окреслено, наскільки обґрунтовано визначені межі покарань. Практика не отримала від кримінально-правової науки відповідних рекомендацій щодо вирішення питань кримінально-правової кваліфікації злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Окрім того, не проводилось розмежування аналізованих посягань від суміжних складів злочинів або злочинів, передбачених конкуруючими нормами.

Отже, короткий огляд кримінально-правової літератури щодо злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, засвідчив, що більшість окреслених питань є дискусійними або не вирішеними та потребують подальшого ретельного аналізу.

Література

1. Жовтан П. В. Документування як засіб забезпечення оперативними підрозділами доказування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Проблеми правознавства та

правоохоронної діяльності: збірник наукових праць, 2014. – № 4 (51). – С. 87–93.

2. Желік М. Б. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / НУ «Львівська політехніка». – Львів, 2018. – С. 33–48.

3. Кочерова Н. О. Зловживання впливом: соціальна обумовленість криміналізації та характеристика складу злочину: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. – Київ, 2013. – 200 с.

4. Кашкаров О. О. Кримінально-правова характеристика одержання незаконної винагороди працівником державного підприємства, установи чи організації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2012. – 17 с.

5. Шемякін О. В. Протидія і запобігання корупційним злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. – Київ, 2013. – 19 с.

6. Шумейко Д. О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / МВС України, Дніпр. держ. університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2015. – 256 с.

7. Шиндель Ю. І. Кримінально-правова характеристика зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2014. – 232 с.

8. Книженко О. О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві: монографія / О. О. Книженко. – Харків: Акта, 2013. – 384 с.

9. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. – 304 с.

10. Кундеус В. Г. Щодо визначення злочинів, що полягають у пропозиції, обіцянці чи наданні неправомірної вигоди, як корупційних злочинів. Кримінально-правові та кримінологічні

засади протидії корупції: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17 квітня 2014 р.) / МВС України; Харківський нац. ун-т внутр. справ; Наук.-дослід. ін-т вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України; Кримінологічна асоціація України. – Харків: Золота миля, 2014. – С. 59–62.

11. Клімова С. М. Ковальова Т. В., Тучак М. О. Юридична відповідальність за корупційні правопорушення: навч. посіб. – Харків: Магістр, 2012. – 200 с.

12. Кушпін В. П. Кримінально-правова характеристика підкупу особи, яка надає публічні послуги. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки, 2014. – № 801. – С. 202–211. URL: <http://nbuv.gov.ua>

13. Особливості розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: метод. рек. / С. С. Чернявський, О. Ф. Вакуленко, О. М. Толочко. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 67 с.

14. Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. – Харків: Одиссей, 2012. – 1235 с.

15. Шиманський Ф. В. Злочини у сфері службової діяльності (кримінально-правовий аналіз): навч. посіб. – Одеса: Юрид. л-ра, 2006. – 272 с.

16. Тютюгін В. І. Новели кримінального законодавства щодо посилення відповідальності за корупційні злочини: вирішення проблем чи проблем для вирішення? Юридичний вісник України, 2010. – № 5–6.

17. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання корупції». – Київ: Атіка, 2011. – 424 с.

18. Шиндель Ю. І. Кримінально-правова характеристика зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2014. – 232 с.

19. Навроцький В. О., Брич Л. П. Ознаки посадової особи та кваліфікація господарських злочинів, вчинених нею. Підприємництво, господарство і право, 2001. – № 1. – С. 58–62.

20. Светлов А. Я. Ответственность за должностные преступления. – Київ: Наукова думка, 1978. – 303 с.
21. Гуторова Н. О. Проблеми кримінальної відповідальності неповнолітніх за злочини у сфері господарської діяльності. Питання боротьби зі злочинністю: збірник наукових праць. – Харків: «Право», 2004. Вип. 8. – С. 26–28.
22. Матышевский П. С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления. – Київ: Юринком, 1996. – 240 с.
23. Максимович Р. Л. Розмір неправомірної вигоди у складі злочину, передбаченого в ст. 368 Кримінального кодексу України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична, 2015. – Вип. 3. – С. 244–251.
24. Рябцева Я. Г. Правовий статус арбітражного керуючого: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2006. – 18 с.
25. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України. – Харків: Ви-во Національного університету внутрішніх справ, 2001. – 320 с.
26. Болдарь Г. Є. Арбітражний керуючий як суб'єкт злочину, передбаченого ст. 221 КК України. Проблеми запобігання службовим злочинам у сфері господарської діяльності: матер. наук.-практ. семінару (м. Харків, 9 листопада 2004 р.) / редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.). – Київ: Юрінком Інтер, 2005. – С. 67–72.
27. Максимович Р. Л. Розмір неправомірної вигоди у складі злочину, передбаченого в ст. 368 Кримінального кодексу України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична, 2015. – Вип. 3. – С. 244–251.
28. Бабенко К. Діяльність арбітражних керуючих як об'єкт державного регулювання. Вісник Національної академії державного управління при Президентові управління, 2012. – № 2. – С. 76–84.
29. Кримінальне право (Особлива частина): підруч. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – Луганськ: Елтон-2, 2012. – Т. 2. – 780 с.
30. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання корупції». – Київ: Атіка, 2011. – 424 с.
31. Омелянович О. Т. Напрями вдосконалення кримінально-правових засобів боротьби із неправомірними вигодами за зловживання впливом (ст. 369-2 КК). Часопис Київського університету права, 2013. – № 4. – С. 407–411.
32. Кочерова Н. О. Зловживання впливом: соціальна обумовленість криміналізації та характеристика складу злочину: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 / Держ. наук.-досл. ін-т МВС України. – Київ, 2013. – 22 с.
33. Кочерова Н. О. Поняття суб'єкта злочину, передбаченого статтею 369-2 Кримінального кодексу України // Митна справа, 2012. – № 4 (82). Ч. 2. Кн. 2. – С. 94–98.
34. Савченко А. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням професійних послуг: науково-практичний коментар до розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України / А. В. Савченко, О. В. Кришевич; за заг. ред. В. І. Шакуна. – Київ: Алерта, 2012. – 160 с.
35. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 9-те вид., переробл. та допов. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – Київ: Юрид. думка, 2012. – 1316 с.
36. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. Вид. восьме, перероб. та доп. / відп. ред. Є. Л. Стрельцов. – Харків: Одиссей, 2012. – 904 с.
37. Кримінальна Конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
38. Калитаев В. В. Кримінально-правова характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Держава і право, 2013. – № 60. – С. 375–380.